

O'QUVCHILARNI KASB -HUNARGA YO'NALTIRISHDA OTA-ONALAR VA MAKTAB JAMOASINING MA'SULIYATI

Sh.M.Kenjaye

Xorazm VPIYO'MM

*“Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta’lim
metodikasi” kafedrasini mudiri*

Kasb-hunarga yo'naltirish o'quvchiga uning shahs xususiyatlarini inobatga olgan holda beriladigan yordam, uning bir tomondan jamiyat uchun kerakli bo'lishi ikkinchi tomondan o'zining shaxsiy harakatlariga erishishi, hayotiy sharoitlarining o'zgarishi davomida ta'lim va mehnat sohalarini mustaqil va ongli tanlay olishi uchun imkoniyat yaratishdir.

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish umumta'lim fanlari va texnologiya fani o'quv jarayonida o'quvchilarni turli mehnat faoliyatlari bilan tanishtirish orqali, ularning qiziqishlari, layoqatlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini rivojlantirish hisobiga amalga oshiriladi.

“Komil inson” tarbiyasi hamma zamonlarda ham dolzarb masala bo'lib kelgan. Dunyoda birorta ota-ona yo'qki, farzandining jamiyatda o'z o'rniga, mustahkam mavqega ega bo'lishini istamagan va shu farzand orqali boshini baland ko'tarib, g'ururlanib yurishni orzu qilmagan bo'lsa. Sharq xalqlarida bunga qadimdan alohida e'tibor berilib, o'ziga xos ahamiyat kasb etib kelgan.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgan ilk kunlardan boshlab yoshlar va ularning ta'lim-tarbiyasi masalasi hukumatimiz siyosatining doimiy kun tartibidadir. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” qabul qilinib, qator hukumat qarorlari asosida amalgam oshirilayotgan sohadagi islohotlar natijasida, ta'lim va tarbiyani uzviy va izchil olib borishga qaratilgan mutlaqo yangi tizim yaratildi. Umumta'lim muassasalari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, ularning kasb-hunarni ongli ravishda va to'g'ri tanlashiga ko'maklashish masalasi ta'lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Zardushtiylik dinining muqaddas kitobi “Avesto”da ham, musulmon dunyosining muqaddas kitobi “Qur'oni Karim”da ham, hadis-shariflarda ham, din va tasavvuf asoschilariyu, davomchilari o'git va asarlarida ham, xullas, mumtoz-fan va madaniyat arboblarning madaniy-ma'rifiy meroslarida ham ta'lim–tarbiya, xususan bolalarga kasb-kor o'rgatish masalasi birinchi o'ringa qo'yiladi. Eng asosiysi, hukumatimiz olib borayotgan bugungi siyosatning negizi ham shu muammo bilan bevosita bog'liqdir.

Har bir oilada ota-ona sevimli farzandlari tarbiyasi bilan mashg'ul ekan, ulardan albatta ertaga sog'lom, komil inson, yaxshi kasb kor egalari chiqishini hohlaydi. Chunki bolaning bilimli, ilimli va yaxshi kasb egasi bo'lishidan avvalo oila manfaatdor, qolaversa solih farzand tarbiyalab borish ota-onaning burchidir.

Shunday ekan bola ulg'ayib borishi bilan uni biror kasb-hunarga yo'naltirib borishda bosh-qosh bo'lish, maslahatlar berib borish, mazkur yo'nalish bo'yicha shart- sharoit va imkoniyatlar yaratib berish ota-ona tarbiyasining muhim bir qismi hisoblanadi.

Dunyoda minglab kasblar bor. Mana shu rang-barang kasblar olamida bola qanday qilib mo'ljal olishi kerak?

Hayot yo'lini, mehnat faoliyatini to'g'ri boshlash uchun qaysi kasbni tanlagan ma'qul? Bolaning ichki dunyosida shu kabi savollar g'ujg'on o'ynar ekan, shu asnoda albatta, birinchi yordam sevimli oilasidan, ya'ni ota-onasidan bo'lmog'i lozim. Ota-ona esa o'z navbatida albatta bolaning qiziqishlari, mayllari va qobiliyatlariga tayangan holda ish ko'rishlari muhim ahamiyatga ega.

Xo'sh bular nima? U bolada qanday aks etadi?

Qiziqish- bu odamning muayyan mehnat sohasidagi ijobiy munosabatlari bo'lib, uning bilishga va faoliyat ko'rsatishga bo'lgan intilishidir. Qiziqishlarning mazmuni va ko'lamini bolaning bilim darajasini hamda muayyan narsaga qiziquvchanligini aks ettiradi. Bunday qiziqishlar ko'pincha o'sib-ulg'aya borib, maylga, bolaning muayyan faoliyat bilan shug'ullanishga bo'lgan intilishiga hamda mazkur faoliyat turiga muvofiq keladigan mahorat va malakalarni takomillashtirib doimiy ravishda o'z bilimini oshirib borishi uchun intilishiga aylanadi. Qobiliyat esa odamning biror faoliyat sohasida muvaffaqiyat qozanishiga yordam beradigan individual psixologik xususiyatdir. Demak, ota-ona shularning barchasini hisobga olgan holda bu masalaga to'g'ri yondoshishi kerak bo'ladi, chunki boshlang'ich tarbiyani bola oilada oladi.

Buning uchun ishni nimadan boshlagan ma'qul?

Bizningcha bolaga juda erta vaqtlardan oq turli kasb-hunarlar haqida baholi-qudrat ma'lumot va tushunchalar berib borish joiz. Sababiki ular o'zlarini qiziqtirgan kasb sirlariga, ularning yaxshi-yomon tomonlariga barvaqt e'tibor bilan qaraydigan bo'lishadi. Har bir kasbga a'lo o'qish orqali erishish mumkinligini bolaga alohida ta'kidlash zarur. Vaholanki yoshlikda olingan puxta bilim faqat kasb-hunardagina kerak bo'lmay, balki insonning butun hayot faoliyatini, kelajagini belgilaydi. Busiz komil inson bo'lib yetishish yoki mukammallik darajasi sari borish mumkin emas.

Yana shuniyam bilish joizki, bola qancha o'qimishli bo'lsa, undan shunchalik madaniyatli, manaviyati yuksak shahs tarkib topadi.

Bola kasb tanlayotgan vaqtda oila va maktab hamkorligi katta ahamiyat kasb etadi. Bola oilada olgan tarbiyasi va maktabda olgan ta'limi uning kasbni to'g'ri tanlashiga yordam beradi. Maktabdagi o'quv-tarbiya jarayonining ajralmas qismi hisoblangan kasb-hunarga yo'naltirish ishlariga ham innovatsion tus berish, uning samaradorligini oshirish uchun ilmiy asoslangan zamonaviy pedagogik-psixologik, axborot texnologiyalarini keng joriy etish, ilmiy-uslubiy ta'minot va kadrlar salohiyatini yaxshilash, jarayonga jamoatchilik hamda ota-onalarni faol jalb etish zarurati mavjud.

O'quvchi kasbni to'g'ri tanlashida kasb-hunarga yo'naltirishga doir ilmiy-ommabop adabiyotlar, audiyo, video, multimedia materiallarini yaratish, ko'paytirish va tarqatish

ishlarini, tuman va viloyatda mavjud professional ta'lim muassasalari haqidagi ma'lumotlar bankini yaratib qo'yish, texnologiya darslarida o'qituvchi o'quvchining qiziqishlari asosidagi savollarga yetarlicha javob bera olishi va o'quvchini kasb –hunarga to'g'ri yo'naltira bilishi muhim ahamiyatga ega.

O'quvchi ta'limning keyingi bosqichini qayerda davom ettirishini aniqlashga ikkilanayotgan bo'lsa, bunday vaqtda maktab psixologi, maktab kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutaxassisi, sinf rahbari va ota –onalar hamkorligi yordamga keladi. Bunda ota-onaning farzandining qiziqishlari haqidagi ma'lumotlari, maktab psixologi o'tkazgan metodikalar natijalari va o'quvchining bevosita qiziqishlari asosida unga yo'l yo'riq ko'rsatiladi.

Agar bolasining qiziqishlariga qarshi chiqayotgan ota-onalar bo'lsa, maktab psixologi va kasb-hunarga yo'naltiruvchi mutaxassisi ota-onalarga kasbiy maslahatlar berib borishi kerak.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, har bir inson bo'lg'usi kasbini mustaqil o'zi tanlasagina sevib tanlagan kasbiga mehr qo'yadi. Uning zahmati qanchalar og'ir bo'lsada, charchamaydi, nolimaydi. O'zi va boshqa hunarmadlar yaratgan mahsulotlarning qadriga yetadi. Halol mehnat evaziga topgan mablag'larini o'ylab, tejamkorlik bilan sarflaydi. Hayotda shunday ota-onalar ham uchraydiki, ular farzandining hohish-irodasi, qobiliyatlarini hisobga olmasdan, o'zlariga qulay bo'lgan kasb- hunarni egallashga majbur qiladilar. Natijada, ota-onaning qistovi bilan o'qishga kirgan farzand, o'quv dargohini bitirib chiqqach mutaxassislikka emas, shunchaki diplomga ega bo'ladi. Tabiiyki, bunday mutaxassislikdan na o'zi, na jamiyat naf ko'radi.

Oilada ota-onalarning o'z kasbiga bo'lgan sadoqati, bir-biriga do'stona munosabati, mehribonligi, g'amho'rliqi, o'z navbatida oilada farzandlarning kasbga, hayotga bo'lgan munosabatining to'g'ri shakllanishiga yordam beradi.

Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni qaysi kasb hunarga layoqatlilikini aniqlashda oila shifokorining maslahati ham muhim ro'l o'ynaydi. Bolalar va o'smirlar shifokori sog'lom o'quvchilarga kasb-hunar tanlash yuzasidan tavsiya berar ekan, albatta, tanlangan kasbning o'smir o'sishi va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi, balki, uni barkamol shaxs bo'lib shakllanishiga imkon berishini hisobga olishlari shart.

Farzandini to'g'ri kasb hunarga yo'naltirish borasidagi ota-onaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: yoshligidan farzandining ta'lim tarbiya olishiga befarq qaramasdan, uning qiziqish, mayli va qobiliyatini kuzatib borishi;

har bir ota-ona farzandi o'qiyotgan sinf ahbari, maktab amaliyotchi psixologi, yoshlar yetakchisi, shifokori bilan yaqin aloqada bo'lib farzandini qaysi fanlarga qiziqishi, qaysi fan va sport to'garaklariga qatnashayot-ganligini bilib borishi;

ota-ona o'z kasblari haqida farzandiga to'liq ma'lumotlar berib borishi, unda qiziqish uyg'otishi va boshqa kasblar haqida ma'lumotlar berib borishi;

faqat farzandining qiziqishiga qarab kasb tanlash va unda o'rganishiga imkoniyat yaratishi.

Shunday qilib, farzandlarni ularning qiziqishi, qobiliyati, iqtidori va qiziqqan kasbiga sog'ligi to'g'ri kelishini, yashayotgan manzilida tanlangan kasbiga talabning mavjudligini, hunarmandlar sulolasi an'analariga sodiqligini e'tiborga olib kasb-hunarga yo'naltirish barqaror rivojlanishining muhim omilidir. Bunday hamkorlik o'sib kelayotgan yosh avlodga ongli kasb tanlash, o'z kasbiy istiqbolini belgilash hamda jamiyat ravnaqiga munosib hissa qo'shish imkonini beradi.